

Cumhuriyet'e Mekân Yaratmak: İstanbul-Ankara İkiliğinin 'Kiralık Konak' ve 'Ankara' Romanlarına Yansımaları

Sevil ÖZÇALIK DUMANOĞULLARI¹

Öz

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'yı modern bir başkent olarak kurgulama çabasında onu İstanbul'a karşı konumlandırma girişimi gözlemlenmektedir. Buna göre Cumhuriyet'in başkenti 'yeni', 'modern', 'homojen' ve 'sadık' olarak tasvir edilirken Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmış İstanbul 'kosmopolit', 'eski', 'demode' ve 'sadakatsiz' olarak resmedilir. Bu eğilimi dönemin önemli edebi eserlerinde gözlemlemek mümkündür. Bu makale de Ankara-İstanbul ikiliğinin izlerini, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun iki önemli romanında sürmeyi hedeflemektedir. Bu iki roman 1922 yılında yayınlanan 'Kiralık Konak' ve 1934 yılında yayınlanan 'Ankara' romanlarıdır. Romanlardan ilki Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile 'Kiralık Konak'ta resmedilen kozmopolit İstanbul'un bir başkent olarak ahlaki çöküşünü ve romanlardan ikincisi Türkiye Cumhuriyeti'nin yükselişi ile Ankara'nın modern, milli bir başkent olarak yükselişini ele almaktadır. Romanlarda ahlaki çöküşü temsil eden batı taklitçisi, toplumdan kopuk, seçkin ve çıkarıcı karakterler olduğu gibi idealize edilen karakterler de vardır. Bu idealize edilen karakterlerin dönüşümleri Karaosmanoğlu'nun toplumcu bir sanat anlayışı benimseme yolundaki dönüşümü de temsil eder. Kiralık Konak'ın idealize edilen karakteri Hakkı Celis milli ideale ulaşmadan Çanakkale cephesinde şehit düşerken Ankara romanının idealize edilen karakteri Neşet Sabit Cumhuriyet'in seçkin ideolojisinin çelişkilerinin üstesinden gelmiş ve Cumhuriyet'in yirminci yılında ideal bir başkent olan Ankara'yı görebilmiştir. İki roman birlikte ele alındığında bu iki şehrin romanlardaki dönüşümü aynı zamanda bir egemen zihniyet dönüşümüne de tekabül etmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşu ile egemen hale gelen zihniyet kendine imparatorluk mirasından azade bir mekân yaratmalıydı. Lefebvre'nin mekân teorisine göre kimlik ve mekân arasında önemli bir ilişki vardır ve egemen grupların benimsedikleri sosyal pratikler bir yeri siyasi olarak anlamlı mekânlar haline dönüştürmektedir. Yaratılan bu mekânların egemen gruplara sağladıkları sembolik anlam bu ideolojilerin güçlenmesinde çok önemli hale gelir. Bu bağlamda bir Cumhuriyet seçkini olarak Karaosmanoğlu bu iki roman ile Cumhuriyet ideolojisi için mekân üretimine hizmet etmiş, Ankara'nın İstanbul aleyhine yükselişini

¹ Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, sevilozcalik@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1100-4499.

romanlarında teşvik etmiştir. Bu çalışma bu bağlamda Ankara'nın İstanbul ile karşıtlık oluşturarak Cumhuriyet ideolojisi açısından önemli bir simgesel mekâna dönüşümünün izlerini Karaosmanoğlu'nun ele alınan iki romanında aramaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, İstanbul, Başkent, Roman, Mekân Üretimi, Şehir Dönüşümü

Producing a Space For the Republic: the Reflection of Istanbul-Ankara Dualism in the Novels Entitled 'Kiralık Konak' and 'Ankara'

Abstract

In the first years of the Turkish Republic there was a significant attempt to construct Ankara as a modern capital by positioning the city against Istanbul; the old imperial capital, by defining Ankara as 'new', 'modern', 'homogenous' and 'loyal'. This article endeavors to trace this attempt in two of Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novels entitled 'Kiralık Konak' published in 1922 and 'Ankara' published in 1934. Both novels present the story of the moral decline in the cosmopolitan Istanbul the capital of the declining Ottoman State and the rise of Ankara as a modern national capital in the rising Turkish Republic. The transformation of these two cities also corresponds to a transformation of the sovereign groups and a mentality change. The sovereign mentality that comes with the foundation of the Republic needed to produce a space free from the Ottoman Empire's legacy and Karaosmanoğlu as a significant Republican elite with his two novels served for the production of this symbolic space.

Keywords: Ankara, İstanbul, Capital City, Novel, Production of Space, City Transformation

Extended Abstract

In the first years of the Turkish Republic there was a significant attempt to construct Ankara as a modern capital by positioning the city against Istanbul; the old imperial capital, by defining Ankara as 'new', 'modern', 'homogenous' and 'loyal' and by defining İstanbul as 'cosmopolitan', 'obsolete', 'old' and 'disloyal'. It is possible to observe this attempt in the crucial cultural products of the era, such as novels. This article endeavors to trace the above-mentioned attempt in two of Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novels entitled 'Kiralık Konak' published in 1922 and 'Ankara' published in 1934. Both novels present the story of the moral decline in the cosmopolitan İstanbul the capital of the declining Ottoman State and the rise of Ankara as a modern national capital in the rising Turkish Republic. While there were characters in both of Karaosmanoğlu's novels demonstrating the moral decline of the society by being imitators of West, elitist and self-seeking there were also idealized characters. The idealized character of the 'Kiralık Konak' Hakkı Celis died in the Dardanelles Campaign without being able to

reach the national ideal. In the beginning of the novel Hakkı Celis was a romantic poet who did not pursue any societal purposes. By the end of the novel Hakkı Celis transformed into a communitarian altruistic character who lost his life during the national struggle. It is possible to resemble this transformation of Hakkı Celis to the change in Karaosmanoğlu's understanding of art from an individualistic occupation into a communitarian struggle. On the other hand the idealized character of 'Ankara' Neşet Sabit overcame the elitist ideology of the era and was able to be a witness of Ankara's becoming the ideal capital city in the twentieth anniversary of the Turkish Republic. While the moral decline in Istanbul did not provide the necessary setting for Hakkı Celis to reach the national ideal and his transformation end up by falling a martyr, the new capital of Turkish Republic Ankara provided Neşet Sabit and his wife Selma Hanım the atmosphere to reach the national ideal and this transformation end up by becoming ideal citizens in the twentieth anniversary of the Turkish Republic. Both novels when considered as a single story also present the modern Turkish nation-formation process and the story of the transition from a multi-ethnic, multi-lingual empire towards a relatively homogenous nation state. The transformation of these two cities also corresponds to a transformation of the sovereign groups and a mentality change. The new sovereign group pursued a civilization discourse, which differentiates them from the previous era. The newly founded Turkish Republic was rational, modern and civilized when compared with the obsolete Ottoman State. This new enlightened sovereign ideology of the Republican regime needed to produce a space free from the Ottoman Empire's legacy. According to Lefebvre's 'theory of space' there is a strong relation between identity and space and the social practices embraced by the sovereign groups led to the transformation of places into politically loaded spaces. For that reason any ideology needs to create its own space, which differentiates itself from previous sovereigns. With the symbolic meaning of this space the new sovereign declares its unique character. The republican elite also wanted to express their own symbolic spaces through cultural products. Believing in the importance of tracing the cultural products of the political elite that helped the creation of such symbolic spaces this article investigates the above mentioned novels of Karaosmanoğlu. By analyzing 'Kiralık Konak' and 'Ankara' the article presents a picture how Karaosmanoğlu as a Republican political elite helped the production of a Republican space.

Giriş

20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara yalnızca şehir içindeki egemen grupların dönüşümünden etkilenmemiş aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisinin uygulama alanlarını teşkil etmişlerdir. Ankara ve İstanbul arasındaki rekabet, "eski" ile arasına mesafe koymak isteyen, Cumhuriyet ideolojisinin bekası için de belirleyici olmuştur. Çünkü bir kimliğin ya da dünya görüşünün varlığı, kendini fiziksel ve simgesel olarak temsil edebileceği mekânları yaratmasına bağlıdır. Bu bağlamda, şehirler egemenlik için çabalayan, bu gruplarca 'fethedilmesi' gereken mekânlar hâline gelmiştir. Bu 'ideolojik fetih' bazen modern Ankara'nın Yenişehir'inde olduğu gibi mimariyle, bazen ise bu amaçla yaratılan ve o grupların ideolojisini yansıtan söylemlerin edebî metinlere işlenmesiyle yürütülmüştür.

Bu çalışmada amaçlanan da 'eski-yeni' karşıtlığına dayanan Cumhuriyet söyleminin 'İstanbul-Ankara' ikiliğine yansımasını ve bu şehirlerde yaşanan egemen dönüşüm sürecini Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun iki romanında izlemektir. Sırayla, 1922 ve 1934 yıllarında yayımlanan 'Kiralık Konak' ve 'Ankara' romanlarının, bir Cumhuriyet aydını olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun benimsediği mekân stratejisiyle olan ilişkisi irdelenecektir. Bu amaçla; ilk olarak, 'eski-yeni' karşıtlıkları üzerinden kurulan Cumhuriyet ideolojisinin İstanbul-Ankara ikiliğine yansımaları ve bunun rejimin mekân stratejisinde ne anlama geldiğine odaklanılacaktır. Böyle bir mekân stratejisinin varlığının ideolojik egemenliği sağlamadaki önemi üzerinde durulup, edebî metinlerin bu stratejiyi oluşturmadaki araçsallığı belirlenecektir. Bunun ardından; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hayat hikâyesi ele alınacak ve bir aydın olarak Cumhuriyet ideolojisiyle ilişkisi, ideoloji oluşumundaki aktif rolü ortaya konulacaktır. Son olarak, 'Kiralık Konak' ve 'Ankara' romanlarının ayrı ayrı şehir dönüşümü üzerine anlattıkları ele alındıktan sonra bir bütünlük içerisinde bu romanların Cumhuriyet ideolojisinin mekân stratejisinde ne ifade ettikleri belirlenecektir.

1. Cumhuriyet İdeolojisinin Mekan Stratejisinde "İstanbul-Ankara" İkiliği

Osmanlı Devleti'nde modernleşme çabalarıyla eşgüdümlü ilerleyen ve modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olan Batılılaşma eğilimi, uzun zamandır Osmanlı siyasi zümresini meşgul eden ana konulardan biri olmuştur. İttihat ve Terakki ideolojisi, İkinci Meşrutiyet'in ilanından beri Cumhuriyet'in ilanı ile ete kemiğe bürünen, Batılılaşma odaklı sosyal değişim projesinin temellerini atmaktaydı. Nitekim Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Batılılaşma çabası, Osmanlı siyasi yapısının neden olduğu kısıtlılıklardan kurtulmuştur ve bu çabanın önünde duran sosyal sınıfların tasfiyesine başlanmıştır. Böylece, medenileştirici misyonları ile Cumhuriyet Projesini aynı zamanda bir toplumu dönüştürme projesi olarak ortaya koyacak bir ideolojik duruş hazırlanmıştır. Bu projenin nesnelere olarak halk kitlelerinin dönüşüme rıza göstermeleri ve iş birliği yapmaları zaten birçok kısıtlılık

içerisinde yürütülmeye çalışılan devrimlerin bekası için oldukça önemliydi. Cumhuriyet'in kurucu seçkinleri vatandaşın devrimleri benimsemelerinin ancak bu doğrultuda oluşturulacak meşrulaştırıcı söylemlerle mümkün olacağını bilincindeydiler.

Bu nedenle; söylemlerinin meşruiyetini, aydınlanma değerlerine atfen oluşturulan 'eski-yeni' ikiliğine sıkça yapılan göndermelerle sağlamaya çalışmışlardır. Bozdoğan; modernleşmenin izlerini Cumhuriyet mimarisinde sürerken aydınlanmanın kendine bir 'öteki' bulmasının zorunluluğunu dile getirmektedir. Bu doğrultuda, 1930'lu yıllarda resmi Cumhuriyet söylemi de bu ötekiliği 'eski-yeni' karşıtlığı ile sağlamaktadır. Bozdoğan'ın ifadesiyle; anakronizm ve ilerleme, gelenek ve modernlik, karanlık ve aydınlanma gibi ikili karşıtlıkların hepsi 1930'ların Kemalist kültüründe baskın bir unsur olan eski- yeni karşıtlığında somutlaşmaktadır. (Bozdoğan, 2001: 62)

Benzer şekilde, Cumhuriyet'in kurucu seçkinlerinin 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı değerlendireşleri de bu 'eski-yeni' karşıtlığı ile örtüşür. Bu yorumlama; 1. Dünya Savaşı'ndaki yenilgiyi; Osmanlı toplumunun 'eski', 'tarih dışı', 'geleneksel' yapısına mal ederken, Kurtuluş Savaşı'nı bir başarı öyküsü olarak görür ve onu; 'yeni', 'medeni', 'modern' Cumhuriyet'in müjdeleyicisi olarak ele alır. Böylece 1. Dünya Savaşı bir süredir 'tarih dışı' olarak nitelenen Osmanlı Devleti'nin tasfiyesini sağlarken, Kurtuluş Savaşı; Cumhuriyet'in kurucu seçkinlerine İmparatorluk enkazından kurtarılanlarla yeni bir ulus-devlet inşasını mümkün kılacak araçları sunar.

Toplumsal devrimleri başarma yolunda, kurucu seçkinlere göre yapılması gereken tarihten gerekli dersleri çıkarıp, 1. Dünya Savaşı ve öncesinde imparatorluğun sonunu hazırlayan unsurları toplumsal olarak da ortadan kaldırmaktır. Bu doğrultuda; Cumhuriyet'in ilanı medeniyetin benimsenmesi yolunda bir son değildir, temelleri 19. Yüzyılda atılan Batılılaşma/modernleşme çabasının devamı niteliğindedir. Artık Cumhuriyet kurucu seçkinlerinin önünde duran; çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için devamlı bir mücadeledir. Bu mücadele, halka benimsetilmeli ve toplumdaki 'eski', 'modern olmayan', 'tarih dışı' kalıntıların temizlenmesi yoluyla kazanılmalıdır.

Bu 'eski-yeni' karşıtlığının sıkça kullanıldığı bir alan da Kemalist ideolojinin mekân stratejisi olmuştur. Kendini Osmanlı geçmişinden uzaklaştırmak, mümkünse arındırmak isteyen Cumhuriyet ideolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'na neredeyse 500 senedir başkentlik yapan İstanbul'da mekânsal bir hegemonya kurmasının imkânsızlığının farkındaydı. Bu nedenle; Mustafa Kemal ve Heyeti Temsiliye üyelerinin Ankara'ya gitmelerinden beri (Aralık 1919) Millî Mücadele'ye ev sahipliği yapan Ankara başkent ilan edildi. 9 Ekim 1923 günü, Malatya Mebusu İsmet Paşa ve arkadaşları tarafından verilen bir madde ve bir satırlık yasa önerisi, mecliste görüşülerek bir karşıt oyla, Ankara'nın başkent ilanı 1 Ekim 1923'te onaylandı. Böylece, "Devletin makam idaresi, Ankara şehridir" cümlesiyle, Ankara, 13 Ekim günü, birkaç yıldır fiilen olduğu gibi yasal olarak da başkent haline

geldi.” (Akgün, 1984: 230) Bu, kurucu seçkinlere geçmişten azade, türlü ideolojik yüklenmelerden bağımsız bir başkent sunacaktı. Batuman'ın ifadesiyle; ülkenin ortasında imparatorluk başkenti İstanbul'un 500 yıllık mirasının aksine, Ankara seküler başkent olacaktı ve Yenişehir sadece prestijli bir yapı çevresinin bulunduğu değil aynı zamanda yeni modern bir hayat tipinin ortaya çıkacağı Tabula Rasa'yı sunacaktı. (Batuman, 2003: 264) Bu Tabula Rasa olma hâli Ankara'nın Yenişehir'i için geçerliken Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre Cumhuriyet ideolojisi Ankara'nın millî mücadele öncesi dönemini ve tarihini göz ardı etmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar 'Beş Şehir' adlı eserinde, Cumhuriyet öncesi Ankara'daki kültürel yapıya vurgu yapar ve artık Ankara'daki Cumhuriyet öncesi medeniyetleri ve çağları hayal etmenin imkânsızlığından bahseder. Bunun nedeni olarak da burada tek bir olayın, tek bir zamanın ve tek bir adamın hayal gücünü etkilediğini belirtir. Kendi deyişle; Ankara, İstiklal Mücadelesi yıllarından bütün mazisini yakarak çıkmıştır. (Tanpınar, 1969) Benzer şekilde Emiroğlu da Ankara'nın 'yaratılmış bir mekân' olduğunu belirtir. “Ankara'nın uzak, yakın ve Osmanlı son dönemindeki tarihi ve önemi ve hatta Kurtuluş Savaşı sürecindeki benzersiz rolü bile, bu söylemde önemsizleştirilerek yaratılmış olan yeni Ankara öne çıkarılmış ve yeni rejimin zihniyetinin sonucu-başarısı ve modeli olarak sunulmuştur.” (Emiroğlu, 2012: 4) Aslında bu tutumun nedenini Türk modernizminin 'eski' olana bakışında, onu ele alışında aramak gerekmektedir. Bu anlayışa göre 'eski' olan aşılması gereken bir engeldir. Bu doğrultuda, Süavi Aydın'a göre Türk modernizminin en önemli özelliği korumacı yanının bulunmayışıdır. Bu korumacı yan eksikliği, modernleşmenin pilot uygulama alanı olarak görülen Ankara için de geçerli olmuştur. Aydın'a göre; Ankara'da “Önce 'eski şehir' kaderine terk edilmiş, Yenişehir bir 'model' olarak inşa edilerek şehir, doğal değer taşıyan varlıkların aleyhine genişlemeye başlamıştır.” (Aydın, 2000: 72)

Ankara'nın eski şehrinin aleyhine Yenişehir'in sunduğu bu Tabula Rasa özellikle Cumhuriyet ideolojisinin tanımlanması ve gelişimi için önemlidir, zira herhangi bir kimliğin kendini mekânsal düzlemde hayal etmeden var olması imkânsızdır. Bu bağlamda sosyal mekân üretim süreçlerini inceleyen Fransız filozof Henri Lefebvre'nin (1901-1991) ortaya koyduğu; kimlik ve yer arasındaki ilişkinin yalnızca bölgesel bir tanımlamadan ibaret olmadığı fakat aynı zamanda o yeri mekânlaştıran sosyal pratiklerin devamlı üretimini de içerdiğiydi (Lefebvre, 1991: 26), (Batuman, 2003: 262). Bu açıdan İstanbul'un, imparatorluk mekânı olarak, Cumhuriyet ideolojisini barındırmayacağı açıktı. Kurtuluş Savaşı sonrası Kemalizm'in toplumsal dönüşümü sağlama konusundaki istekliliği açık olmakla birlikte, bunu yapabilme kapasitesi, kendini Osmanlı geçmişinden ayırması ve eski sisteme ve eski egemen gruplara yönelik toplumsal hafızayı kontrol gücüyle doğru orantılı olacaktı. Böylece, İslam öncesi Türk tarihinin varlığını vurgulayan, 'Türk Tarih Tezi' gibi Osmanlı geçmişi ile ayrıştırıcı işlevi olan, rejim stratejileri oluşturulmuştur. Özellikle 1930'lu yıllardan itibaren, Ankara'nın İstanbul aleyhine yüceltilmesi de Cumhuriyet'in Osmanlı geçmişi ile mesafeyi koruma amacı taşıyan mekân stratejisinin önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkar. Ankara hiç yoktan var

olan, Millî Mücadele dönemine ev sahipliği yapan vefalı bir Anadolu şehri olarak ele alınırken, İstanbul'u Osmanlı ile özdeşleştirme eğilimi hâkimdir. Şengül, Türkiye'nin şehirleşme sürecini ele alırken, Anadolu ve İstanbul arasındaki uyumsuzluğa atıfla Kemalist elitlerin bundan yararlandığına değinir. Buna göre, yüzyıllardır Osmanlı yönetimince ihmal edilen Anadolu ve İstanbul arasında derinlere işleyen bir rekabet varken, Ankara ve Anadolu arasında sıkı bir bağ vardı (Şengül, 2005: 80). Bu bağ halka ulaşmaya ve Anadolu'yu medenileştirici bir misyonla dönüştürmeye çalışan Cumhuriyet seçkinleri için oldukça önemliydi. Diğer yandan İstanbul'un kozmopolit yapısı, Cumhuriyet rejimince oluşturulmaya çalışılan homojen ulus devlet yapısına uygun değildi. Aksine; İstanbul, Cumhuriyet seçkinlerinin gözünde yıllar süren kapitülasyonlar sonucu, Türklerin imparatorlukta diğer unsurlar lehine iktisadi açıdan geri kalmasının sembolü konumundaydı.

Böylece, bu stratejinin ürünü olarak, 1920'li ve 1930'lu yıllar Osmanlı toplumunda bir süredir altyapısı hazırlanan, egemen dönüşümü sürecinin, Cumhuriyet seçkinleri lehine sonuçlandığı yıllar olarak karşımıza çıkar. Bu egemen dönüşüm sürecinin şehirler üzerinden yaşanması ise bu yıllarda sıkça karşılaşılan bir durumdur. Kudret Emiroğlu, *La Turquie Kemaliste*² dergisinde Kemalist devrimin vitrini olarak Ankara'yı incelediği makalesinde Mustafa Kemal'in eski ile hesaplaşması ve İstanbul'u değerlendirdiği arasındaki koşutluğu belirtir. Ona göre, Mustafa Kemal'in İstanbul'u Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk kez 1927 Haziran'ında ziyaret edişinin nedeni de bu egemen dönüşüm süreci ile ilgilidir. Emiroğlu'na göre "Şeyh Sait İsyanı, Terakkiperver Fırkası'nın kapatılması, İzmir suikastı ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkarılmasından sonra, 1927'de eskiyle hesaplaşmış, yeni rejim artık Ankara'da tesis edilmiş ve İstanbul'a egemen olunmuş, diye düşünülmüştür" (Emiroğlu, 2012: 3-4).

Ulus inşası sürecinin, 'İstanbul-Ankara' karşıtlığı şeklinde yansıyan hikâyesi bizlere toplumdaki egemen grupların ve bununla paralel olarak ideolojik söylemlerin değişiminin bu iki şehrin kaderinin belirlenmesinde oynadıkları rolü gösterir. Buradan yola çıkılarak; egemen dönüşümünün ve şehir dönüşümlerinin birbirlerini etkileyen, karşılıklı süreçler olduğu iddia edilebilir. Karşılıklı işleyen bu süreç dönemin edebî metinlerinde gözlemlenebilir. Bu metinlerden yola çıkarak toplumsal dönüşümü izlemek mümkündür.

Edebiyat, oluşum ve gerçekleşme aşamalarında salt estetik ve edebi kaygıların öne çıkmasıyla görünürlük kazanmasının yanında toplumsal, siyasal, dinsel, ideolojik bilgi gövdelerinin de bir yerinde bulunmak, o yerin önemli bir aktörü olmakla da görünürlük kazanmaktadır. Edebiyat özellikle bir kolektif kimlik tesis etme, toplumsal bilinç durumu belirleme, cemaatsel birlik sağlama, ulusal, dinsel ve ideolojik

² *La Turquie Kemaliste*, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından 1934 Haziran'ından 1948 yılına kadar 49 sayı yayınlanmış, yabancı okurlara Kemalist Devrimleri ve Cumhuriyet'i tanıtmayı hedefleyen süreli yayındır.

anlam haritaları örme bağlamında kendine yer açmaktadır (Alver, 2004: 19).

Bu çalışmanın amaçladığı; Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi bir Cumhuriyet aydınının, belirtilen 'eski-yeni' karşıtlığının 'İstanbul-Ankara' ikiliğine tezahüründe oynadığı rolün belirlenmesi ve bu karşıtlıklardaki Yakup Kadri'nin kişisel tercihlerinin ortaya koyulmasıdır. Dönüşümlerin gerçekleştiği dönemde yazılan edebî metinler de dönemin ideolojik anlatılarının yakalanabilmesi açısından bu amaca hizmet ederler. Bunlar egemen değişimiyle gelen şehir dönüşümlerinin ilk elden tanıklarındır. Bu eserlerin analiziyle, bahsi geçen dönemin ve şehir dönüşümünün ideolojik yapısını ve yazarının bu yapıya karşı konumlanışını kavramak mümkün olabilmektedir. Unutulmamalıdır ki, romanlar yalnızca modern dönemde yaşanan şehir dönüşümlerinin, bu dönüşümlerin öznesi olan kitleler tarafından nasıl algılandığını, nasıl etkilendiğini göstermezler ve etkin araçlar sunmakla da kalmazlar, aynı zamanda yazarının bu algılara ve etkileşimlere karşı ideolojik konumunu da gözler önüne sererler. Bu nedenle, yazarlar ürettikleri romanın kurucuları olma bakımından özneleriye; tercihleri, neden ve nasıl o şekilde yazdıkları, belirttikleri ve belirtmedikleri onları aynı zamanda belirli ideolojilerin nesnelere yapar. Bu nedenle; böyle dönem romanlarını, yazarın ideolojik duruşunu takip ederek yorumlayabilmek, bizlere şehir dönüşümlerinin etkileri bakımından önemli ipuçları sunar. Özellikle Yakup Kadri gibi Cumhuriyet ideolojisinin oluşumunda aktif rolü olan, Kemalizm'in şekillenmesi noktasında Cumhuriyet'in ilk yıllarının Gramscian tabirle "organik aydın"ı işlevini görmüş bir kişinin, şehirler üzerinden kurulan bu iktidar söyleminin oluşumunda oynadığı rolün takibi oldukça önemli hâle gelmektedir (Gramsci, 1992). Bu sebeple 'Kiralık Konak' ve 'Ankara'nın analizini yapabilmek adına ikinci bölümde kısaca Yakup Kadri'nin yaşamı ve ideolojisine yer verilecektir.

2. Bir Cumhuriyet Aydını Olarak Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1889 yılında Kahire'de dünyaya gelir. Manisa'daki güçlü ayan ailesi Karaosmanoğullarına mensuptur. "Karaosmanoğlu Ailesi, XVII. Asrın tamamı ile XIX. Asrın bir kısmında Anadolu'da Saruhan eyaletinde hüküm sürmüştür, Türk tarihinde belirli bir mevki işgal etmiştir" (Aktaş, 1987: 2). Özellikle II. Mahmut'un çabaları sonucu, merkezi devlet lehine ayanların gücü azaldığında, Karaosmanoğulları yeni koşullara ayak uydurarak devlette kilit makamlara gelmeyi başarırlar (Orhonlu, 2012).

5-6 yaşına kadar Mısır'da kalan Yakup Kadri, ailenin maddi düşüşü nedeniyle ailesiyle Manisa'ya göçer. İlköğretimini Manisa'da, Feyziye Mektebi'nde tamamladıktan sonra İzmir İdadisi'ne devam eden Yakup Kadri, 1905 yılında İskenderiye'deki Fransız okuluna gider. Birsen Talay, Yakup Kadri'nin bu sırada Jön Türklerle iletişime geçip Jön Türklerin yayınlarını İzmir- Mısır arasında taşımakta olduğunu belirtir (Talay, 2001: 430) 1909 yılında annesi ve kız kardeşi ile birlikte

İstanbul'a taşınırlar. Hukuk Mektebi'ne gider, fakat bir süre sonra eğitimini yarıda keserek yazmaya devam eder.

Yakup Kadri, 1909'da Fecr-i Ati edebi hareketinin bir üyesi olur, Önceleri "Sanat şahsi ve muhteremdir" ve "Sanat sanat içindir" düsturlarını benimsemiş olsa da bu yaklaşım daha sonra kendini toplumcu bir anlayışa bırakacaktır (Orhonlu, 2012). Balkan Savaşları (1912-13) dönemin diğer aydınları gibi Yakup Kadri'yi de oldukça etkiler ve onun sanat anlayışına da toplumcu bir ton kazandırır. Bu açıdan Yakup Kadri'nin hayatı ve "Kiralık Konak" romanının kahramanı Hakkı Celis arasında bir koşutluktan bahsetmek mümkündür, Yakup Kadri'yi Balkan Savaşı, Hakkı Celis'i ise Birinci Dünya Savaşı değiştirir. Her ikisi de duygudan aksiyona yönelirler (Narlı, 2012: 68). İkisinin sanat anlayışında da bir dönüşüm meydana gelir. 'Sanat şahsi ve muhteremdir' formülü, Yakup Kadri'de 'Sanat bir cemiyetin malıdır' formülüne giderek, toplumcu bir karakter kazanır (Yalçın, 2012: 107). Dilde sadeleşmeyi ve bu doğrultuda yaratılacak Millî Edebiyatı savunan 'Yeni Lisan' hareketi, Yakup Kadri'yi de etkilemiştir (Akı, 2001: 26). Birinci Dünya Savaşı sırasında akciğerlerinden rahatsızlanarak 1916'da tedavi için Davos'a gider ve bu süreci İsviçre'de geçirir. 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra geri döner ve İkdam gazetesinde yazmaya başlar. Burada Damat Ferit Hükümeti'ni eleştiren yazıları yayınlanır. 1923 seçimlerinde Mardin listesinden milletvekili seçilir ve TBMM'ye girer. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yayın organı rolünü üstlenen, Hâkimiyet-i Millîye gazetesinde yazıları yayınlanır. 1931 yılında Manisa'dan milletvekili olarak meclisteki varlığını sürdürür.

Ankara'da etkin olduğu bu günlerde, Yakup Kadri, Cumhuriyet ideolojisinin sınırlarını belirlemeyi ve içeriğini oluşturmayı kendine âdeta görev edinir. Bu yönüyle Yakup Kadri'yi Gramsci'nin "organik aydın" kavramsallaştırılmasıyla değerlendirmek mümkündür. Gramsci, egemenlik iddiasında olan her sosyal sınıfın kendisiyle organik olarak tanımlanacak, iktisadi, sosyal ve siyasal alanların tümünde işlevlerini tanımlayacak, organik aydınlar zümresi yaratmanın zorunluluğuna değinir. (Gramsci, 1992: 3-24)

Bu doğrultuda, egemenlik iddiasında olan sosyal grup, ancak böyle organik aydınların varlığı ile kendini önceki gruptan farklılaştırabilir, bu grubun söylemsel gücünü kullanarak kendine meşru bir zemin hazırlayabilir. Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan Cumhuriyet ideolojisinin mekân stratejisi de ancak Yakup Kadri gibi dönemin organik aydınlarının kültürel ürünlerinde 'eski-yeni', 'İstanbul-Ankara' ikiliğini kurgusunun meşrulaştırılmasıyla ete kemiğe bürünür.

Bu doğrultuda, Cumhuriyet'in ideolojik duruşunun saptanması da Cantek'in 'kurucu seçkin' olarak belirttiği grupların aktif katılımıyla mümkün olmuştur (Cantek, 2003). Bu grup Belge tarafından da 1890-1905 arası doğan, Belge'nin deyimiyle; Osmanlı İmparatorluğu'nun gecesiyile Cumhuriyet'in şafağı arasında formasyonunu edinen, Cumhuriyetin düşünce dünyasını kuran kuşak olarak tanımlanır (Belge, 2001: 29). Kemalizm'in içeriği bir bakıma bir dünya görüşü olarak bu grup tarafından belirlenmiş, şekillendirilmeye ve yaratılmaya çalışılmıştır.

Örneğin; İrem, ideolojik bir kavram olarak 'Kemalizm'in ilk kez Yakup Kadri tarafından 28 Haziran 1929 tarihinde kullanıldığını belirtmektedir (İrem, 2002: 87). Buna göre; bu kavram, Türklerin modernlik yolunda ilerleyecekleri meşru siyasi temel prensipleri karşılamanın yanı sıra evrensel ve bütün insanlığın yararına hizmet eden geniş değerler bütünü olmuştur. Yakup Kadri; aslında Mustafa Kemal'in şahsından bir nevi bağımsız olarak, Kemalizm'in niteliklerini şöyle belirler;

Kemalizm, ne komünizm gibi yalnız bir sınıf kavgasının, ne de faşizm gibi yalnız bir devlet inzibatı hareketinin adıdır. O, evrensel bir platform üzerinde vuku bulmuş, umumi tarihin seyrine şamil ve bütün insanlığın mukadderatıyla alakalı bir geniş hadisedir. (Talay, 2001: 437)

Benzer şekilde, Yakup Kadri'nin dönemin önde gelen aydınlarıyla kurduğu ve imtiyaz sahibi olduğu Kadro Dergisi³ de Kemalizm'i ve Cumhuriyet'in temel prensiplerini şekillendirme ve içeriğini doldurma çabasının ürünüdür. Yakup Kadri, 1968'de kaleme aldığı 'Politikada 45 Yıl' adlı eserinde, Recep Peker ile derginin çıkışı hakkında yaptığı konuşmayı şu şekilde aktarmaktadır; "...Atatürk devrimlerinin fikri ve ilmi izahını yapacak, daha doğrusu, CHP'nin "avant-garde" (öncü) organı vazifesini görecek bir dergi çıkarmak..." (Karaosmanoğlu, 1968: 94) Bu açıdan dergiye konulan "Kadro" ismi de anlamlı hale gelmektedir. Yakup Kadri'ye göre; CHP siyasi tavrını ortaya koyacak, 6 oka sahipti fakat bu prensiplerin içeriğini dolduracak, onlara anlam katacak bir ideolojik yönelimden yoksundu. Yine 'Politikada 45 Yıl' da bu içerik yoksunluğunu dile getirmektedir;

O altı okun neyi işaret ettiği gerçek manasıyla anlaşılmadıkça nihayet birer "remiz"den ibaret kalırdı. İşte, biz, sözü geçen dergide bu remizleri çözmeye, yani bunlar altındaki ilkeleri bütün vuzuhuyla açıklamaya çalışıyorduk. (Karaosmanoğlu, 1968: 95)

Kadro Dergisi'nin ideolojisini çözümleyen Mustafa Türkes, Kadro hareketinin üç ana karakterinin altını çizmektedir. Öncelikle; Kadro Hareketi, siyasi bağımsızlığın iktisadi bağımsızlıkla tamamlanması gerektiğini savunan bir kalkınma siyasetinden yanadır. İkinci olarak; Kadro Hareketi dönemin merkezi eğilimlerden ödünç alınan eklektik bir yaklaşımı ifade etmektedir. Buna göre Kadro, sosyalizmin anti emperyal analizlerini, Faşizmin otoriterliğini, Marksizm'in ise tarihsel materyalizmini kullanmaktadır. Son olarak ise, Kadro Hareketi Türk Devrimini tarihsel olarak yorumlayabilecek ideolojik bir çerçeveyi oluşturmak için çabalamaktadır (Türkes, 1998: 116). Yakup Kadri 36 sayı çıkan bu dergide toplam 42 yazı kaleme almıştır. Gerek Yakup Kadri'nin Kadro Dergisi'nde çıkan yazılarında gerekse 1932 yılında yayınlanan 'Yaban' ve 1934 yılında yayınlanan 'Ankara' romanlarındaki temel sorunsal, devrimlerin halk tarafından benimsenememesi ve Cumhuriyet aydınlarının devrimleri ele alışındaki yozlaşma olmuştur.

³ Kadro Dergisi, Ocak 1932 ve Aralık 1934 tarihleri arasında, Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tor, İsmail Hüsrev Tokin, Burhan Asaf Belge tarafından kurulan sol eğilimli düşün yayınıdır.

Romanlarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e geçişi hikâyeleyen, bu açıdan birbirini tamamlayıcı nitelikte eserler veren Yakup Kadri rejime yönelttiği toplumcu eleştirisiyle içeriden bir ses olarak rejimi yönlendirmeye çalışmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası içerisinde bu yönlendirmeyi olumsuz bulan çevreler olmuştur, örneğin Recep Peker Parti namına neşriyatta bulunmanın Kadro çevresine düşmeyeceğini Yakup Kadri'ye açıkça belirtmiş ve Kadro çevresine karşı açıkça tavır almıştır (Karataş, 2010: 278). Diğer yandan, Kadro Hareketi'nin benimsediği devletçi yaklaşım özel teşebbüs çevrelerinin, özellikle de İş Bankası grubunun tepkisine neden olmuştur. Böylece Yakup Kadri'nin 'Zoraki Diplomat' kitabında belirttiği gibi Tiran'a büyükelçi olarak tayini kendisine). Derginin imtiyaz sahibi olan Yakup Kadri'nin Ankara'dan uzaklaştırılmasıyla dergi de tasfiye olmuştur.

Yakup Kadri'nin Tiran büyükelçiliğini, 1935 yılında Prag, 1939-1940 arası Lahey, 1942-1949 arası Bern, 1949-51 arası Tahran, sonra tekrar Bern takip eder. 1955'te emekli olup Türkiye'ye geri döner. 27 Mayıs ihtilalinden sonra Kurucu Meclis üyeliğinin yansıra Ulus gazetesi başyazarlığı da yapar. 1961 genel seçimlerinde Manisa'dan milletvekili seçilir. 1962'de CHP'den istifa eder ve bağımsız milletvekili olarak Meclisteki varlığını sürdürür. 1965'te siyaseti bırakır ve son görevi olarak Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu Başkanlığını yürütür ve 13 Aralık 1974'de Ankara'da vefat eder.

3. “Eski-Yeni” Karşıtlığının “Kiralık Konak” ve “Ankara” Romanlarına Yansımaları

3.1. Kiralık Konak

'Kiralık Konak' 1922 yılında yayınlanmıştır, 1908-1916 yılları İstanbul'u hikâyelemektedir. Roman; valilik, Şura-yı Devlet azalığı gibi çeşitli üst düzey görevlerde bulunmuş eski bürokrat Naim Efendi ve ailesinin İstanbul'un dönüşümünün sonucunda yaşadıkları maddi ve manevi çöküşü ele alır. Romanın ana karakterlerinden birisi olan Naim Efendi, Osmanlı İmparatorluğu'nda üst düzey bir bürokrat olarak uzun yıllar görev yapar, fakat bir usulsüzlük yüzünden istifa eder. Buna rağmen, İkinci Meşrutiyet dönemi öncesinde saygı gören bir kişidir. Naim Efendi'nin damadı Servet Bey Düyun-u Umumiye 'de çalışan, koşulsuz Batılılaşma yanlısı bir karakterdir. Naim Efendi'nin iki torunu vardır. Yakup Kadri'nin anlatımıyla; Seniha duygusal açıdan gelgitleri olan, tatminsiz, Avrupa hayranı bir genç kızken diğer torunu Cemil, Beyoğlu'ndaki eğlenceden başka derdi olmayan, avare bir gençtir.

Bunların yanı sıra, Naim Efendi'nin kızı Sakine Hanım ailesini yönlendirme yetisinden yoksun, zayıf bir kişiliktir. Tüm aile hep birlikte Cihangir'de bir konakta yaşamaktadırlar fakat Seniha'nın gayrimeşru aşk ilişkileri ve Avrupa'ya kaçışıyla Servet Efendi ailesini alır ve Şişli'deki modern apartman dairelerinden birine

taşınır. Böylece Naim Efendi evde yalnız başına çaresiz kalır, buna rağmen Naim Efendi kardeşinin ısrarlarına direnir ve konağı kiraya vermeye razı olmaz.

'Kiralık Konak'ta 2. Meşrutiyet'ten başlayarak 1. Dünya Savaşı'na kadar süren ahlaki bir çöküş tasvir edilir. Bu ahlaki çöküş, aslında yazarın değerlendirilmesiyle İstanbul'un da içinde bulunduğu durumun bir yansıması niteliğindedir. Her ne kadar, bu ahlaki çöküşün en belirgin örneği, Seniha'nın gayrimeşru aşk ilişkileri olarak temsil edilse de bunun yanı sıra; İstanbul'un değişen eğlence anlayışı, konaklardan apartman dairelerine yönelen barınma eğilimleri, iktisadi gelir kaynaklarının değişimiyle gelen egemen grupların dönüşümü gibi temalar çevresinde İstanbul'un ahlaki düşkünlüğü ele alınmaktadır. Özellikle Beyoğlu'ndaki eğlence anlayışı romanda oldukça olumsuz bir yaklaşımla tasvir edilmiştir. Roman'da Beyoğlu harp zengini Almanların, gayrimüslimlerin eğlence yerleri olarak tasvir edilir. Şerif Mardin Tanzimat'tan sonra gelen aşırı Batılılaşmanın bir sonucu olarak eski İstanbul'un Müslüman halkının Haliç'in karşı yakasındaki Beyoğlu'ndan nefret edip çekindiklerini yazar (Mardin, 1991: 42). Benzer şekilde Cantek'e göre Beyoğlu'na karşı olan bu tepkisel duruş Cumhuriyet'in kurucu seçkinlerin edebî eserlerinde benimsedikleri genel bir yaklaşımdır. Buna göre Beyoğlu ve Galata bu eserlerde oldukça olumsuz bir şekilde ele alınmaktadırlar. Cantek'in ifadesiyle; Ulusçu edebiyat külliyyatında ötekilik mekânı genellikle Beyoğlu'dur. Galata ise ekonomik sömürünün mekânıdır. Galata'nın ekonomik sömürüde oynadığı rol, Beyoğlu'nun ahlaki düşkünlük, israf ve bencillik gibi olumsuz niteliklere mekân olarak oynadığı role benzerdir (Cantek, 2003: 56).

Naim Efendi'nin kardeşinin torunu; Hakkı Celis, romandaki idealleştirilmiş kişi olarak sunulmaktadır. Başlarda Seniha'ya âşık, içine kapanık, duygusal bir şair olan Hakkı Celis 1. Dünya Savaşı'nın başlarına doğru bir dönüşüm geçirir. Osmanlı'nın çöküşüne her anlamda kayıtsız kalınan apolitik bir sosyal ortamda, Hakkı Celis toplumcu eleştiri geliştirerek bu ahlaki çöküşü son veremese bile tepki gösterir ve böylece romanın ideal karakteri olarak ortaya çıkar. Yakup Kadri'nin 'millî ideal' olarak adlandırdığı ülküyü benimseyerek gönüllü olarak Çanakkale Savaşı'na katılır ve burada şehit olur. Ne var ki bu koşullarda bile Seniha ve İstanbul sosyetesini Hakkı Celis'in uğruna şehit olduğu millî ideale kayıtsızlardır.

Kısaca yukarıdaki şekilde özetlenebilecek olan, Kiralık Konak'ta resmedilen nesil çatışması bir devrin kapanıp bir diğeri başlamasının yanı sıra egemen sosyal grupların da dönüşümünü temsil etmektedir. Yakup Kadri'nin 'İstanbulun Dönemi'ne⁴ mensup olarak tasvir ettiği Naim Efendi, yazara göre Tanzimat-Hayriye'nin ürünüdür. Diğer yandan, Naim Efendi'nin damadı Servet Bey 'Redingot Dönemi'ne⁵ mensuptur. Yakup Kadri'nin 'İstanbulun Devri' ve 'Redingot Devri' olarak adlandırdığı bu iki dönem aslında toplumdaki dönüşümün bir yansımasıdır.

4 İstanbulun dik ve düz yakalı, yaka altından bele kadar inen tek sıra düğmeli koyu renk bir ceket türüdür.

5 Redingot tipi ceket, İstanbullu benzemekle birlikte onu tamamlayacak aynı kumaştan pantolon, yelek, içine kolalı gömlek boyunbağı ile kullanılan, özellikle Abdülhamit döneminde yaygınlaşan bir ceket türüdür.

Yakup Kadri'nin sözleriyle 'İstanbulun Dönemi' ilk defa Türklerin kişiliklerini bağımsız belirledikleri bir dönemi ifade etmektedir. İstanbulun tarzı kıyafeti tanımlarken bunu açıkça belirtmektedir; bu kıyafet (İstanbulun) dünyaya yeni bir insan tipi çıkardı ve Türkler bu kıyafet içinde ilk defa olarak vahşi Asya ile haşın Avrupa'nın arasında gayet hususi yeni bir millet gibi göründü (Karaosmanoğlu, 2008: 10). Diğer yandan Abdülhamit dönemiyle özdeşleştirilen "Redingot Devri", yazara göre Türklerin önceki dönemdeki özgün karakterini yok etmiştir, bu dönemde Yakup Kadri'nin deyimiyle; yarı uşak, yarı kapıkulu, riyakâr, adi bir nesil türemiştir (Karaosmanoğlu, 2008: 11).

Bunun yanında yazar bu nesli tanımlarken aynı zamanda koşulsuz Batılılaşma çabalarını da eleştirmektedir. Ona göre; bu çabalar, 'İstanbulun Dönemi'ndeki özgün Türk karakterini yok etmiş, aynı zamanda ahlaki çöküntüye de yol açmıştır. Naim Efendi Batılılaşma çabalarını şu cümlelerle eleştirmektedir; "Ne yaşayışın, ne düşünüşün, ne giyinişin üslubu kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve bir Rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlakımız, terbiyemiz de rokokolaştı" (Karaosmanoğlu, 2008: 11). Bu tasvirlerden Yakup Kadri'nin özgün Osmanlı karakterinin ortaya çıkartılmasına duyduğu özlemin büyüklüğünü gözlemlemek mümkündür. Osmanlı elitinin 'vahşi Asya'dan ayrı tutulmasını istediği kadar koşulsuz bir Batılılaşmayı da savunmaz.

Naim Efendi İstanbulun Dönemi'ne aitken, damadı Servet Bey 'Redingot Dönemi'nin insanıdır. 2. Meşrutiyet'in ilanıyla 'Redingot Dönemi' mensupları diğerlerine karşı bir üstünlük kazanır. 1908'den sonra eski Osmanlı bürokratlarının usulsüzlüklerine yönelik yargılamalarla ilgili bir sohbet sırasında, eski Osmanlı bürokratu Hasip Paşa için Servet Bey Naim Efendi'yi tenkit eder nitelikte sözler sarf etmektedir. "..Yalnız namussuz kafaların değil, fakat, eski kafaların hepsi de kesilmelidir" (Karaosmanoğlu, 2008: 19). Buradan yola çıkarak egemen sınıflardaki dönüşümün yanı sıra bir değerler dönüşümünün de söz konusu olduğu görülür. Buna göre; yeni egemen grupların yanında bu değerler bütünü benimsenmeyen grupların varoluş şansı yoktur, ancak bu değerlere göre biçimlendikleri sürece yeni koşullarda tutunabileceklerdir.

Bu yeni değerlerden, 'Redingot Dönemi' mensuplarının ideolojik silahlarından en önemlilerinden biri de akılcılık olmuştur. Romanda yeni yükselen 'Redingot Dönemi'ne ait grubun meşru ideolojik dayanağı olan akılcılık eski egemen sosyal grupların tasfiyesi açısından araçsal bir işlev görür. Eski olan her şey tarih dışı sayılır, günün koşulları bunların terkinin gerektirmektedir. Konak yaşamından ahlaki değerlere, eskiyi temsil eden ne varsa yeni değerlerle yer değiştirmelidir. Akılcılığa atıfla talep edilen dönüşüm noktalarından şehir dönüşümü açısından kendini en çok hissettiren alan konaklardan modern apartman dairelerine geçiş olmuştur. 'Kiralık Konak' okuyucuya aynı zamanda İstanbul'daki dönüşümle gelen yeni yaşayış kalıplarını sunmaktadır. Daha önce

geniş aileler için tasarlanmış konaklar yerine küçük ailenin modern ihtiyaçlarına cevap veren apartman daireleri tercih edilmektedir.

Yeni yükselen aydın kesimin benimsediği akılcılığın yaşam kalıplarına en somut yansıması bu alanda olmuştur. Konak hayatının elverişsiz yaşam şartları Naim Efendi'nin damadı Servet Bey'in temel eleştiri noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu eleştirilerin meşrulaştırdığı alan da günün genel geçer değerleri doğrultusunda yadsınamayacak aydınlanma değeri akılcılık olmaktadır. Bu doğrultuda konak yaşamı modern dönemin gereklerini yerine getiremediği için gözden düşmektedir. Servet Bey, konak yaşamının illikelliğini şu şekilde belirtmektedir;

Koca evde adamakıllı bir banyo odası bile yok. O hantal hamamı yakmak için üç gün evvel hazırlanmak, üç çeki odun yakmak, ikide birde kazanını sıvattırmak, ikide birde kurnalarını tamir ettirmek lazım geliyor. Bu şerait dâhilinde ayda bir kere bile yıkanmak müyesser olamıyor. (Karaosmanoğlu, 2008: 141)

Servet Bey, bu elverişsiz koşullardan dolayı yeni modern yerleşim yeri olan Şişli'ye taşınmak istemektedir ve Seniha'nın Avrupa'ya kaçışının ardından konağı terk ederek bu modern apartman dairelerinden birine taşınmış, burayı Avrupa'dan getirdiği mobilyalarla döşemiştir. İbrahim Tüzer'e göre "Şişli'deki bu daire, aynı zamanda, Konak'la/Osmanlı'yla son bulan hayat tarzının batılılaşma sonrası değişerek devam ettiği ve bu hayat tarzının meydana getirdiği kültürel ortamın yaşandığı mekân olarak karşımıza çıkar" (Tüzer, 2007: 235).

Servet Bey ve ailesinin Şişli'ye taşınmasının ardından Naim Efendi konakta yalnız kalır, kardeşi konağı kiraya vermesi için Naim Efendi'ye baskı yapmaktadır, bunun üzerine Naim Efendi konağı görmeye gelenlere müsaade edeceğine dair söz verir. Konağı görmeye gelenlerden birisi de Yakup Kadri'nin 'yeni adam' olarak tanımladığı bir mebus ailesidir. Sonradan görme olarak değerlendirilen mebus da konağın yapısının akıl dışılığına vurgu yapmaktadır. Mebusun sözleriyle;

Bu tereddide uğramış bir nevi tarz-ı mimaridir. O kadar ki, menşelerini bile bulmak kabil olamıyor. Eski ecdadımız bütün taş binalarda otururlarmış; Tanzimat devrinden sonra bir ahşap ev, ahşap konak modası başlamış. Şu çerçevesi birer parmak yarılmış koca koca pencerelere bakınız, bunlar neyi ifade ediyor; hangi ihtiyaç, hangi lüzum üzerine yapılmıştır? (Karaosmanoğlu, 2008: 165)

Görüldüğü üzere 'yeni adam' olarak nitelendirilen mebusun üzerinde durduğu temel konu ihtiyaçlara hizmet edebilme olmuştur, bununla birlikte akılcılığa atıfla eskiye ait olanın reddi mümkün hâle gelir.

Romanda sunulan "eski-yeni" çatışması, Yakup Kadri tarafından bir orta yol bulma arayışıyla çözülmeye çalışılır. Yakup Kadri mevcut çatışmada herhangi bir kutbu tutmaz, iki tarafa karşı da mesafesi Hakkı Celis'in Çanakkale Savaşı'na

katılması sırasında aranan motivasyonda kendini gösterir. Yakup Kadri, ne Naim Efendi gibi 'tarih dışı' kalmış sosyal grupları ne de yeni yükselen, Batıcı yeni nesli desteklemektedir. Hakkı Celis'in, Çanakkale Savaşı'na gideceği sırada söyledikleri Yakup Kadri'nin de seçimini yansıtır;

Hayır! Millet denilen şey Naim Efendi gibi müstehaselerle, Seniha ve Faik Beyler gibi sefil iştahlı insanlardan mürekkep bir varlık değildi. Bunlar milletin çürüyen ve dökülen tarafıydı. Ve havada kalkan sekiz yüz bin kılıç, işte, bu kangren olmuş uzvu kesip atmak içindi (Karaosmanoğlu, 2008: 175).

Bu olay kurgusu içerisinde, Yakup Kadri yarattığı ideal Hakkı Celis karakteriyle bu çatışan ideolojilerin karşısına toplumcu bir alternatif çıkarmaya çalışmaktadır. 'Ankara' romanındaki Neşet Sabit karakteriyle daha belirginleşecek olan bu toplumcu ideal tip 'Kiralık Konak' romanında henüz müphemdir. Buna rağmen, Yakup Kadri bu karakterle çatışan iki dünya görüşüne bir alternatif sunmaktadır. Burada Yakup Kadri ideolojisinde ideal bir millet kavramının varlığı dikkati çekmektedir ve bu ideal koşulsuz Batılılaşma yanlısı, ahlaki olarak düşkünlükleriyle nitelenen 'Redingot Devri' mensuplarıyla, çağın gereklerini yakalayamayan, etkisiz ve gözden düşmüş 'İstanbul Devri' mensupları arasında bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ideal yapının egemenliğini kurması ise ancak bu bozulmuş yapıların yok edilmesiyle mümkündür. Yakup Kadri çatışma halindeki iki ideolojik duruşa alternatif oluşturacak millî, toplumcu ideolojiyi kurgulamış olsa da 'Kiralık Konak' romanının sonunda bu alternatif ideali gerçekleştirmez. Romanın ideal karakteri Hakkı Celis, Çanakkale Savaşı'nda şehit düşer, aslında bilinçli şekilde ölüme gitmiştir. 'Redingot Devri' ideolojisi ise İstanbul'da egemen hâle gelmiş, İstanbul'un bozulmuş yapısı dönüşmemiştir. 'Millî ideal' ülküsü etrafında bir dönüşüm yaşanmamıştır, fakat Yakup Kadri'nin bu ideali 'Ankara' romanında gerçekleştirecektir.

3.2. Ankara

1934 yılında yayınlanan 'Ankara', 1920-1942 yılları arasında, bir kadının 'millî ideali' benimseme yolundaki dönüşümünü, Ankara'nın başkent olarak geçirdiği değişimi arka plan olarak kullanarak hikâyelemektedir. Roman üç ana kısım şeklinde kurgulanmıştır. Romanın ana karakterlerinden biri olan Selma Hanım'ın yaptığı üç evlilik hem Ankara'nın üç evresini hem de Selma Hanım'ın Yakup Kadri'nin gözünde ideal vatandaş oluşunun üç adımını okuyucuya sunmaktadır.

İlk bölümde, Selma Hanım bir bankada memur olan Nazif Bey'le evlidir. Millî Mücadele döneminde Nazif Bey'in Ankara'da görevlendirilmesiyle İstanbul'dan Ankara'ya taşınırlar. Burada konut sıkıntısı nedeniyle, Ankara yerlilerinden olan Ömer Efendi ve ailesinin kiracısı olurlar. Bu ilk dönemde Selma Hanım Ankara'nın geri kalmış yapısına katlanamamaktadır, iletişimde bulunduğu Ankaralılara tepeden bakan bir yaklaşımı vardır. Bunun yanı sıra millî mücadeleye kayıtsız

değilse bile aktif bir katılımcı değildir. Ankara'da İstanbul ortamının özlemine çekerlerken İstanbul'dan Ankara'ya benzeri nedenlerle gelen ailelerle görüşmeye başlarlar. Nazif Bey'in okuldan arkadaşı olan ve şimdi yeni kurulan Ankara hükümetinde vekillik yapan Murat Bey'in evi sık sık gittikleri bir yer olur. Selma Hanım burada Yüzbaşı Hakkı Bey ile tanışır. Hakkı Bey, Selma Hanım'daki millî bilinçlenmenin ilk adımının atılmasına yardımcı bir araç niteliğindedir. Selma Hanım Hakkı Bey'in önerisiyle Millî Mücadele döneminde Eskişehir'de bir hastanede gönüllü olarak çalışmaya başlar, böylece kocası Nazif Bey'in Millî Mücadeleye karşı benimsediği pasif, bencil yaklaşım Selma Hanım'ı rahatsız etmeye başlar.

İkinci bölümde Selma Hanım Nazif Bey'den ayrıлып Yüzbaşı Hakkı Bey ile evlenmiştir. Bu ikinci bölümde; Yakup Kadri Millî Mücadele'de yer alanların Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşadığı dönüşümü gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Buna göre, Millî Mücadelede aktif yer alan Cumhuriyet seçkinleri devrim fikrini ve Cumhuriyetçiliği kendi çıkarları ve kişisel kazançları doğrultusunda saptırmış, buldukları konumları kişisel menfaatleri için kullanmışlardır. Selma Hanım'ın ikinci kocası Hakkı Bey de bu değerlendirmeye bir istisna teşkil etmez. Kurtuluş Savaşı'nda başarılarına istinaden İstiklal Madalyası kazanan Hakkı Bey, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir şirketin idare meclisi başkanı olur ve millî ideali bırakarak kişisel kar hesapları yapmaya başlar. Millî Mücadele dönemindeki doğallığın yerine davranışlarında sonradan eklenmiş bir Batıcılık, samimi olmayan bir tavır belirir. Kocasındaki bu dönüşümden hoşnut olmayan Selma Hanım, bu esnada Cumhuriyet elitlerine ve yaşam biçimlerine toplumcu eleştiri getiren yazar Neşet Sabit Bey ile tanışır. Neşet Sabit'in yardımı ile Selma Hanım Ankara'ya geldiğinden beri içerisinde olduğu dönüşümü tamamlar ve Yakup Kadri'nin anlatımıyla 'ideal millî bir şahsiyet' hâline gelir.

Üçüncü bölüm; Cumhuriyet Ankara'sının Yakup Kadri ideolojisinde ileride alması umulan şekli içerisinde cereyan eder, dolayısıyla bir ütopyadır. Selma Hanım ikinci kocası Hakkı Bey'den ayrılır ve Neşet Sabit'le evlenir. Bu bölümde hem Ankara hem de Selma Hanım dönüşümlerini tamamlamış, olgunluk dönemine girmişlerdir. Ankara millî bir başkent olarak tüm çelişkilerini çözmüş, Selma Hanım ise ideal vatandaş hâline gelmiştir.

Neşet Sabit Cumhuriyet elitlerini karikatürize eden bir tiyatro oyunu sahneye koyar, Mustafa Kemal tarafından da beğeniyle izlenen bu oyunun başrol oyuncusu olan Yıldız idealleştirilen Cumhuriyet Ankara'sında çevikliği, doğallığı, çok yönlülüğü ile yeni nesli temsil etmektedir. Böylece, roman Ankara'nın Yakup Kadri'nin 'millî ideal' olarak adlandırdığı forma girmesiyle Cumhuriyet'in 20. yıldönümünde son bulur.

Roman Millî Mücadele Dönemi, Erken Cumhuriyet Dönemi ve idealize edilmiş bir başkent olarak Ankara'nın alacağı şekli gösterir dönemi kapsayan üç bölüm olarak tasarlanmıştır. Bu romanda da Yakup Kadri 'Kiralık Konak'ta olduğu gibi şehrin geçirdiği dönüşümle gelen egemen sosyal grup değişimini ve yeni gruplarla gelen değerleri ele almaktadır.

Romadaki önemli dönüşüm noktalarından birini iktisadi dönüşüm oluşturmaktadır. Millî Mücadele Dönemi'nden Cumhuriyet'in ilk yıllarına geçişte yeni yükselmekte olan grupların iktisadi kalkınma yöntemleri ve statünün bu doğrultuda araçsal kullanımı "Ankara" romanında yoğunluklu olarak gözlemlenmektedir. Bu iktisadi dönüşüme Selma Hanım'ın ikinci kocası Hakkı Bey önemli bir örnek teşkil eder. Hakkı Bey, Cumhuriyet'in ilanından sonra askerliği bırakarak bir şirketin yönetim kurulu üyeliğini üstlenir. Ne var ki, Millî Mücadele Dönemi'nden kalan bağlantılarını Alman bir firmanın şehir planlamasında tesisat ihalesini alması için kullanır ve bunun karşılığında komisyon almayı sakıncalı görmez. Hakkı Bey'in maddi yönden geçirdiği bu dönüşüm aynı zamanda Avrupa'yı değerlendirişinde de yaşanmaktadır. Millî Mücadele'nin ilk yıllarında Avrupa'ya ve Batılılaşma çabalarına karşı belirgin bir olumsuz tavrı vardır. Selma Hanım'la yaptığı bir sohbet esnasında bu tavrı açık şekilde kendini belli eder. Millî Mücadele Dönemi'nde Hakkı Bey Avrupa hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder;

Avrupa Medeniyeti. Bu, Avrupalının uydurduğu yüz bin yalandan biridir. Yuf bize ki kendimizi bildiğimiz günden beri bu yalana bir nas gibi inanmışız. Yalan, yalan, yalan... Avrupa bir yırtıcı-kuşlar yuvasıdır ve onun karşısında ancak tepeden tırnağa kadar silahlanmış olarak çıkılır (Karaosmanoğlu, 2008: 41).

Bunun rağmen, Hakkı Bey Cumhuriyet'in ilanının ilk yıllarında batılılaşmanın koşulsuz bir savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa onun için örnek alınacak bir model, bir ideal hâline gelir (Karaosmanoğlu, 2008: 106).

Hakkı Bey gibi, Millî Mücadele'nin ilk yıllarında samimi bir meclis üyesi olarak tasvir edilen Murat Bey de Cumhuriyet'in ilanı ile istifa etmiş ve karıştığı bir arsa spekülasyonu ile zengin olmuştur. Bunun ardından Millî Mücadele yıllarında mütevazı bir hayat süren ailesinin yaşam koşulları değişmiş, Avrupa zevkine göre döşenmiş bir köşke taşınmışlardır. Selma Hanım Murat Bey'deki bu değişikliği şu şekilde dile getirmektedir;

... İşte Murat Bey ve ailesi... Bu adam ben kendisini tanıdığım vakit, bütün ailesiyle birlikte cana en yakın, en sempatik ve en halis insanlardan biriydi. Şimdi görüyorsunuz; en birinci terzilere diktirilmiş bir frakının içinde şişkin bir 'parvenu' karikatürüdür ve eski sadeliğini o kadar kaybetmiştir ki, onun sırtına her millet: "Bu bir spekülasyoncu tipidir!" yaftasını yapıştırabilir (Karaosmanoğlu, 2008: 142).

Ankara'nın yerlisi olan aileler de bu dönüşüme ayak uydurdukları sürece bu iktisadi canlanmadan yararlanmışlardır. Selma Hanım'ın Tacettin Mahallesi'ndeki ilk evinin sahibi olan, Sungurluzadeler olarak tanınan Ömer Efendi ve kardeşleri de Yakup Kadri'nin 'savaş zengini' olarak adlandırdığı bu dönüşümden ona uyararak yararlanan yerel gruplara örnek teşkil ederler. Millî Mücadele döneminde savaş ekonomisinin getirisiyle bir hayli para biriktiren bu aile her ne kadar iktisadi olarak bu dönüşüme ayak uydursalar da eski yaşam alışkanlıklarını bırakmamışlardır.

Ömer Efendi ve çevresi 'yaban' olarak adlandırdıkları İstanbul'dan yeni gelenlerin yaşam tarzlarına oldukça düşmanca yaklaşmışlardır. Örneğin; Ömer Efendi, Selma Hanım'ın bir gün evde verdiği bir davetin ardından, kadınlı erkekli olan bu gruba kızarak kiracılarını evden çıkarmak ister, fakat yeni gelenlerin oluşmakta olan yapıdaki konumları ve Ömer Efendi'nin maddi çıkarlarının bu konumdakilerle kurduğu ilişkilere bağlılığı onu bu fikrinden vazgeçirir. Yakup Kadri bunu şu şekilde dile getirir;

Sonra birden aklına başka bir şey geldi. Nazif'in, (...) Bankasındaki mevkiini düşündü. Alışveriş mevsimi, iş mevsimi yaklaşıyordu. Onunla münasebetinden çok istifade edebilirdi. Bundan başka “ne olur, ne olmaz, mebus dostu var. Karısının beraber dolaştığı adam bir binbaşı... Her şey onların elinde...” diye düşündü (Karaosmanoğlu, 2008: 75).

Nalbantoğlu Cumhuriyet Dönemi “Ankara”sında yükselen “Orta Sınıf”ı ele aldığı makalesinde Millî Mücadele'nin devrimci kadrosu ile iyi ilişkiler geliştiren yerlileri belirtir. Bu kişiler Heyet-i Temsiliye'ye bağış yapmak, Çankaya'daki bağ evinin arazisiyle birlikte Atatürk'e tahsisi gibi hareketlerle bu kadroyla aralarındaki bağı kuvvetlendirmektedirler (Nalbantoğlu, 1984: 197). Yerlilerin yeni gelenlerin getirdiği yapıda var olma, kendilerini o koşullara adapte etme ve yeni sistemde ilişki elde etme arayışları bir çeşit zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Yine Yakup Kadri tarafından kaleme alınan Panorama'da Ankara'nın yerlilerini temsil eden Mansurzade bu mecburiyeti şöyle dile getirir:

Emme sen bana diyeceksin ki, “ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyarlardan gitmeli” Deveyi güdeceğiz tabii... Biz güdemezsek evlatlarımız güdecek! Medeniyet kervanına katılmazsan yolda kalırsın. Yolda aç biilaç kalırsın. Kimseler dönüp halin nedir? Diye başını senden yana çevirmez. Bunu anlamayacak kadar geri kafalı değilim... (Karaosmanoğlu, 1987: 22).

Medeniyet kervanı olarak ele alınan, medenileşme ve medenileştirme zorunluluğu Ankara'daki yeni egemen grubun ideolojik silahını teşkil etmektedir. 'Kiralık Konak'ta Batılılaşma ve akılcılık formunda ortaya çıkan meşrulaştırıcı söyleme paralel şekilde 'Ankara'da yeni yükselen sosyal grup medenileş(tir)me vurgusuyla meşrulaştırıcı ideolojik söylemini kurmuştur.

Yakup Kadri de medenileş(tir)me temasını 'Ankara' romanının merkezine oturtur. Medenileş(tir)me romanda da şehrin yeni egemen grupları açısından meşrulaştırıcı ideolojik silah olarak kullanılmıştır. Romanda, medenileş(tir)me yeni gelenlerin ideolojik duruşu olarak en çok yerel nüfus ve yeni gelenlerin karşılaşması ve birbirlerine yaklaşımları noktasında gözlemlenir. Ankara ve Selma Hanım'ın millî ideale dönüşümüne paralel olarak bu medenileştirici ton da Yakup Kadri tarafından ortadan kaldırılmasa bile toplumcu yaklaşımla harmanlanarak yumuşatılır. Selma Hanım toplumcu, ideal millî bir vatandaşa dönüşmeden önce

yerel halka karşı özellikle ev sahibi olan Ömer Efendi'nin ailesiyle iletişimde gözlemlenebilecek medenileştirici bir yaklaşımı vardır. İlk kocasının Tacettin Mahallesi'ndeki ev sahipleriyle iyi geçinmesini salık vermesi üzerine Selma Hanım şu şekilde konuşur; “A, hiç de değil, ben onlara benzeyeceğime onlar bana benzemeye çalışsın. Biz, buraya medeniyet getiriyoruz. Hem canım, bu “biz-onlar” lakırdısı da nedir? Hepimiz Türk değil miyiz?” (Karaosmanoğlu, 2008: 31).

Selma Hanım Ankara'da bulunduğu bu ilk yıllarda kendine Ankara içerisinde bir İstanbul ortamı kurmak istemektedir. Ev işlerinde yardıma gelen kadına İstanbul konaklarındaki hizmetlilere benzer beyaz önlük giydirmekte, İstanbul davranış kalıplarını benimsemesi için baskı yapmaktadır. Bunun yanı sıra Cantek'in kurucu seçkinlerin gettolaşması olarak adlandırdığı mekânsal bir ayırım da söz konusudur (Cantek, 2003: 157). Konut kıtlığı sebebiyle bu gettolaşmaya Selma Hanım ve ilk eşinin Tacettin Mahallesi'ndeki yaşamları istisna teşkil etmektedir. Özellikle Millî Mücadele Dönemi sonrasında Ankara'da uygulanan Jansen planıyla oluşturulan 'yeni şehir' yerel halkla İstanbul'dan gelen seçkinlerin arasında büyük bir mekânsal ayrışma ortaya çıkarmıştır. Öyle ki dönemin Sovyet Diplomatı Aralov, İstanbul'dan gelen kurucu seçkinler ve yerel halk arasında olan mekânsal ayrışmayı “zeytinyağı sirke karışmazlığı” olarak tasvir etmektedir (Cantek, 2003: 159).

Roman, İstanbul'dan Ankara'ya gelen Cumhuriyet elitinin yerel halka bakışını yansıttığı kadar, yerel halkın da bu 'yeni gelen yabancılar' tavrını ayrıntılı şekilde ele almıştır. Yeni gelenlerin özellikle erkekli kadınlı eğlenceleri yerel halk açısından hayretle karşılanan bir sıra dışılık olmuştur. Yakup Kadri özellikle Ankara Palas'ta yapılan yılbaşı balosunun kapısında bekleyen kalabalığın Cumhuriyet kadrolarına yabancılaşmasını oldukça ayrıntılı tahlil etmiştir. Modern eğlence hayatının merkezi olan Ankara Palas'ta yapılan balolarda nasıl davranılması, ne giyilmesi gerektiği İstanbul'dan gelen ailelerin ev yaşantısının bir numaralı sıkıntısı olmuştur. Ankara'daki giyim sektörünün gelişmemiş olması ve Avrupa tarzına olan düşkünlük nedeniyle bu balolar için Paris'ten kıyafetler sipariş ediliyor, baloların ruhuna uygun davranabilmek adına ‘Adabı Muaşeret’ kitaplarına başvuruluyordu. Yakup Kadri'nin deyişiyle; “zarafetin en ileri şartlarını yerine getirmek asriliğin ihmal götürmez bir şiarı telakki olunuyordu” (Karaosmanoğlu, 2008: 110). Yakup Kadri, Ankara Palas balolarını dışarıdan izleyen Ankara halkının da bu balolara, içeride yaşananlara olan meraklarını detaylı şekilde tasvir etmektedir. Yerel halk tarafından 'alafranga han' olarak tanımlanan Ankara Palas'ın önünde yılbaşı balosundan önce içeride neler olduğuna dair konuşmalar Yakup Kadri tarafından şöyle sunulmaktadır; “içerde tango var” “Tango mu? Ne dedin tango mu? He, he, he...” “Tango da kim oluyor ki?” (Karaosmanoğlu, 2008: 111).

Yakup Kadri, ideolojisince Cumhuriyet'in bir çelişkisi olarak sunulan bu halktan kopukluk romanın idealize edilen kişisi Neşet Sabit aracılığıyla eleştirilir, böylece medenileş(tir)me yumuşatılmaya çalışılır. Neşet Sabit tüm balo atmosferini, Cumhuriyet elitinin yaşam tercihlerini soyut ve gerçeklikten kopuk olarak görmektedir. Cumhuriyet elitinin benimsediği bireycilik bencilliği

getirmekte toplumla bağları koparmaktadır. Gerçekliği yakalamak ancak toplumla kopan bağların yeniden onarılmasıyla mümkündür. Neşet Sabit'in toplumsallığı şu sözlerinde açıkça görülmektedir; “Ne kadar egoist, ne kadar bencil olursak olalım, muhitin üstünde veya muhitin dışında bir dakika daha nefes alabilmek kudreti bize verilmemiştir” (Karaosmanoğlu, 2008: 188).

Bu bağlamda, Neşet Sabit'e göre Cumhuriyet rejiminin kaydettiği ilerlemeler belirli bir zümreye yönelik tüm toplumu kapsamayan yanlış anlaşılmalı devrimlerdir. Yanlış anlaşılmalı, kavranamamış devrime anlam katmak, onu mecrasına oturtmak artık Neşet Sabit'le birlikte modern Türk aydınının temel misyonu haline gelir. Bu bağlamda; devrimin yanlış uygulandığını gösterir en önemli unsur, Ankara'nın eşit olmayan gelişimidir. Neşet Sabit aracılığıyla yazar Ankara'nın yalnızca Cumhuriyet eliti yararına gelişimini eleştirir.

Şimdi, ben, bu karanlık sokaklarda, ayağımı taştan taşa çarparak yürürken Selma Hanım'ın salonunda dans edenlerin ayakları ayna gibi parlayan parkelerin üstünde akisler yapıyor ve aşağıdaki büyük caddenin iki yüz elli voltluk ampulleri sabaha kadar hiç kimsenin yolunu aydınlatmamak için yanacak. Garp medeniyetinin ne acayip, ne akıl almaz bir taksimi! (Karaosmanoğlu, 2008: 137).

'Kiralık Konak'ta Yakup Kadri tarafından sunulan ara yola benzer şekilde, 'Ankara' romanında da yazar şehirde önceden egemen grup olan yerel halkın aydınlanmamış, “geri” yapısını onaylamadığı gibi yeni gelen Cumhuriyet elitinin yanlış kavranmış Batılılaşma ve medenileştirme vurgusuyla halktan kopuk şekilde ayrışmasını onaylamamaktadır. “Kiralık Konak”ta Hakkı Celis tarafından romanın sonunda müphem şekilde kendini gösteren toplumcu eleştiri yazarın ‘millî ideal’ olarak adlandırdığı ölkü “Ankara” romanında somut varlık kazanır. Medenileştirici ton tam olarak ret edilmese bile toplumcu ve eşitlikçi yaklaşımla törpülenmeye çalışılır. Böylece Yakup Kadri'nin Cumhuriyet için öngördüğü millî vatandaş kavramı İstanbul'da gerçekleşmez ama Selma Hanım ile Ankara'da varlık kazanır.

Sonuç Yerine; İki Romanın Ayrı Ayrı ve Bütüncül Olarak Söyledikleri

'Kiralık Konak' ve 'Ankara' romanları, İstanbul'un ve Ankara'nın egemen değişimi ve şehir dönüşümü hikâyelerini, ulus inşası açısından tek bir hikâyeymişçesine sunmaktadır. 'Kiralık Konak'ta Tanzimat-ı Hayriye'ye mensup Naim Efendi'nin düşüşü ve Meşrutiyetin ürünü olan Servet Bey'in yükselişi söz konusudur. Bu aynı zamanda bir değerler dönüşümünü de beraberinde getirir. Giyimden aşka, sanattan barınma koşullarına kadar her şey şehirle birlikte değişmekte, dönüşmektedir. Yükselişte olan toplumsal sınıflar Batılılaşma ve akılcılığı söylemlerinin merkezine oturturlar ve meşrutiyetlerini bu söylemlerle sağlarlar. 'Ankara' romanında da buna benzer bir dönüşüm Ankara açısından betimlenmektedir. Bu sefer egemen dönüşümü açısından, Ankara'nın yerlileri karşısında Cumhuriyet kadroları yer almaktadır.

Ankara bir şehir olarak Cumhuriyet kadroları lehine, onların ideolojileri doğrultusunda dönüşür. Benimsenen ve egemen hale gelen söyleme batılılaşma ve akılcılığın yanı sıra “medenileştirme”, toplumu dönüştürme zorunluluğuna yapılan vurgu da eklenir.

Yakup Kadri'nin bu iki romanının Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus inşası hikâyesi açısından bütünlüyci bir karakter arz etmesi ayrıca önemlidir. ‘Kiralık Konak’ta 2. Meşrutiyet’in ilanının hemen ardından, ahlaki açıdan çökmekte olan İstanbul’un yerini “Ankara” romanının özellikle üçüncü bölümünde idealize edilen, toplumsal ve sınıfsal çelişkilerini çözmüş, modern bir başkent okura sunulur. Bu iki romanda İstanbul’un bozulmuş yapısından Ankara’nın yükselen Cumhuriyet değerlerine uzanan belirgin bir geçiş vardır. Bu yönüyle romanlar bahsi geçen ‘eski-yeni’ ikiliğinin ‘İstanbul-Ankara’ karşıtlığına yansımaya hizmet etmektedirler. Diğer yandan romanlarda Yakup Kadri bu ikilikleri üretmenin ötesinde kendi dünya görüşü çerçevesinde bu şehirlerde olan karşıtlıkları toplumcu bir yaklaşımla törpülemeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda şehrin karşıtlıkları Yakup Kadri’nin ‘millî ideal’ olarak sunduğu ülkü çevresinde yumuşamalı, kaybolmalıdır.

‘Kiralık Konak’taki idealize edilen karakter olan Hakkı Celis bahsedilen bu ‘millî ideal’e geç de olsa vakıf olmuştur fakat İstanbul’un bozulmuş yapısı içerisinde, Yakup Kadri açısından ‘ideal’ olanı yakalamak imkânsızdır. Bunu, Ankara’nın dönüşümündeki idealize karakter Neşet Sabit, Ankara’nın Tabula Rasa yapısı sayesinde başaracaktır. Ankara, Cumhuriyet’in 20. yılında İstanbul’da yapılamayanın başarılacağı ideal, milli, çelişkilerinden kurtulmuş bir başkent olacaktır.

Kaynakça

- Akgün, Seçil Karal (1984). “Kurtuluş Savaşı’nın Mekânsal Stratejisi ve Ankara’nın Başkent. Seçilmesi Kararının İçeriği”, iç. : Tarih İçinde Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara, s. 221-230.
- Akı, Niyazi (2001). Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan, Eser, Fikir, Üslup, İletişim, Ankara.
- Aktaş, Şerif (1987). Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Alver, Köksal (2004). Edebiyat Sosyolojisi, Hece Yayınları, Ankara.
- Aydın, Süavi (2000). “Ankara Ankara Güzel Ankara!”, iç. Kebikeç, İnsan bilimleri için kaynak araştırmaları dergisi Dosya: Ankara, Sayı 5,9, s.65-75.
- Batuman, Bülent (2003). ‘Imagination as Appropriation: Student Riots and the (Re)Claiming of Public Space’ ic. Space and Culture, 6, s. 261-75.
- Belge, Murat (2001). “Mustafa Kemal ve Kemalizm” iç.: INSEL, Ahmet (der.): Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Kemalizm, İletişim, İstanbul, s. 29-44.
- Bozdoğan, Sibel (2001). Modernism and Nation Building, Turkish Architectural Culture in the Early Republic, University of Washington Press, Seattle, London.

- Cantek, L. Funda Şenol (2003). *Yaban'lar ve Yerliler, Başkent Olma Sürecinde Ankara, İletişim, İstanbul.*
- Erol, Sibel (2012) " Ya 'küb Kadri." *Encyclopaedia of Islam, Second Edition.* Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Online. Reference. Bayerische Staatsbibliothek. 12 Nisan 2012 <http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/yakub-kadri-SIM_7968>
- Emiroğlu, Kudret (2012) "Devrimin Vitrini Ankara", *Bugünün Bilgileriyle Kemal'in Türkiye'si: La Turquie Kemaliste*, haz. Nilgün Uysal, Semra Tüzün, Boyut Y., s. 146-165.
- Gramsci, Antonio (1992). *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, der. ve çev. Ouintin, Hoare; Geoffrey, Nowell Smith, Lawrence & Wishart, London, International Publishers, New York.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2008). *Ankara, İletişim Yayınları, İstanbul.*
- _____ (2008). *Kiralık Konak, İletişim Yayınları, İstanbul.*
- _____ (1987). *Panorama, İletişim Yayınları, İstanbul.*
- _____ (1968). *Politika 'da 45 Yıl, Bilgi Yayınevi, Ankara.*
- _____ (2008). *Yaban, İletişim Yayınları, İstanbul.*
- _____ (2008). *Zoraki Diplomat, İletişim Yayınları, İstanbul.*
- Karataş, Evren ve Yıldız, İpek (2010). "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kadro Dergisindeki Yazıları ve Kadro Düşüncesinin Ankara Romanına Yansımaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol.3, Issue.14, s. 275-289.
- Lefebvre, Henri (1991). *The Production of Space*, çev. Smith, Donald Nicholson, Blackwell, Oxford.
- Mardin, Şerif (1991). *Türk Modernleşmesi*, Makaleler 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Narlı, Mehmet (2012). *Roman Ne Anlatır? Cumhuriyet Dönemi (1920-2000) Türk Romanı Üzerine Tematik Bir Tasnif ve Değerlendirme*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Nalbantoğlu, Hasan Ünal (1984). "Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Yükselen "Orta Sınıf" Üzerine", *İç. : Tarih İçinde Ankara*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara, s. 289-301.
- Nazım, İrem (2002). "Turkish Conservative Modernism: Birth of a Nationalist Quest for Cultural Renewal" *ic.: International Journal of Middle East Studies*, 34, s. 87-112.
- Orhonlu, Cengiz (2012). "Kara-Othmānoghlu" *Encyclopaedia of Islam, Second Edition.* Edited by: P. Bearman; , Th. Bianquis; , C.E. Bosworth; , E. van Donzel; and W.P. Heinrichs. Brill. Brill Online. Universitaetsbibliothek Muenchen. 19 March 2012 http://brillonline.nl/subscriber/entry?entry=islam_SIM-3895.
- Şengül, H. Tarık (2005). 'Über den Urbanisierungsprozess in der Türkei: Versuch einer Periodisierung', in *Self-Service City: İstanbul*, b_books, Berlin, s.s. 79-92.
- Talay, Birsen (2001). "Yakup Kadri Karaosmanoğlu" *ic.: INSEL, Ahmet (der.): Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm, İletişim, İstanbul: s.: 430-441.*
- Tanpınar; Ahmet Hamdi (1969). *Beş Şehir*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Türkeş, Mustafa (1998). "The Ideology of the Kadro Movement: A Patriotic Leftist Movement in Turkey", *ic. Middle Eastern Studies, Vol.34 No.4 s. :92-119.*

- Tüzer, İbrahim (2007). “Kimliklerin Çatıştığı Mdekân: ‘Kiralık Konak’ ve Evini/Evrenini Arayan Nesiller”, iç. Bilig, Sayı 41, s:225-239.
- Yalçın, Alemdar (2012). Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946, Akçağ Yayınları, Ankara.